

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

Gespreksleidraad

Online onderzoek door gemeenten in het kader van de openbare orde en veiligheid

Hulpmiddel om binnen de gemeente het gesprek te voeren over de wenselijkheid, invulling en uitvoering van online onderzoek om het gestructureerd, ethisch en juridisch verantwoord in te zetten - wanneer dat nodig is.

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

Gemeenten staan steeds vaker voor de uitdaging om maatschappelijke spanningen en verstoringen van de openbare orde te signaleren en, waar nodig, tijdig en proportioneel op te treden. Daarbij speelt ook het online domein een groeiende rol. Sociale media, fora en andere openbare digitale bronnen kunnen waardevolle informatie bevatten over opkomende spanningen, dynamieken binnen groepen of geplande acties die de openbare orde kunnen raken.

Het ministerie van BZK en de VNG hebben gemeenten in 2023 voorzien van belangrijke handvatten in de vorm van de [Handreiking Online Onderzoek](#) en het [Protocol Online Onderzoek](#). Deze documenten bieden richting aan een juridisch verantwoorde uitvoering van online onderzoek in het kader van openbare orde en veiligheid. Tegelijkertijd blijkt uit gesprekken met gemeenten dat het vertalen van deze kaders naar de dagelijkse praktijk niet eenvoudig is. Uit de gemeentelijke uitvoeringspraktijk blijkt dat behoefte is aan een concreet en gedragen handelingsperspectief: hoe ga je verantwoord aan de slag?

Deze gespreksleidraad is bedoeld als hulpmiddel om binnen de gemeente – tussen OOV, communicatie, privacy, juridische zaken en de burgemeester – het gesprek te voeren over de wenselijkheid, invulling en uitvoering van online onderzoek. Niet als blauwdruk, maar als hulpmiddel om gezamenlijk keuzes te maken. De leidraad volgt de stappen die in de handreiking en het protocol centraal staan, maar start nadrukkelijk met stap 0: de fundamentele vraag of online onderzoek in een specifieke context wel de juiste keuze is. Wat willen we bereiken? Past het bij onze rol als gemeente? Is het proportioneel en subsidiair? En hoe verhoudt het zich tot onze fysieke informatiepositie en samenwerkingsrelaties met bijvoorbeeld politie, jongerenwerk of andere partners?

Door stil te staan bij deze vragen, en de vervolgstappen expliciet te maken, helpt deze leidraad om online onderzoek gestructureerd, ethisch en juridisch verantwoord in te zetten – wanneer dat nodig is. De leidraad moet in relatie worden gelezen met het rapport '[Rolverdeling, duiding en borging bij gemeentelijk online onderzoek](#)' (Bantema et al. 2026).

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Online onderzoek begint niet met een tool, maar met een principiële keuze: past dit bij onze rol als gemeente? Er is een groeiende verwachting dat gemeenten signalen van maatschappelijke onrust tijdig oppikken – ook als die onrust zich in eerste instantie online ontwikkelt. Tegelijkertijd bestaat er zorg over een overheid die te veel meekijkt in het digitale domein. Online onderzoek raakt al snel aan fundamentele rechten als privacy en vrijheid van meningsuiting. De centrale afweging is dan ook: willen én moeten wij als gemeente dit zelf doen? Of is het voldoende om signalen via andere kanalen – zoals jongerenwerk, wijkprofessionals of politie – te verkrijgen? En als we besluiten om wél online onderzoek te doen, onder welke voorwaarden past dat dan bij onze verantwoordelijkheid als overheid? Deze stap helpt je als gemeente positie te kiezen.

Wat vinden we legitiem, wat is proportioneel en wat past bij het beeld dat we van onszelf willen uitdragen als overheid? Het is de morele en strategische basis waarop alle vervolgstappen rusten.

Hoofdvraag: Op welke wijze willen we inzicht krijgen wat er binnen de gemeentegrenzen speelt?

Samenwerking en rolverdeling

- Hebben we onze offline informatiepositie op orde én in beeld?
- Hoe werken we samen met partners zoals politie, jongerenwerk en sociaal domein?
- Hebben we afspraken met de politie over online informatie-uitwisseling?

Visie en identiteit

- In welke situaties vinden we online onderzoek legitiem of wenselijk?
- Vinden wij het als gemeente een verantwoordelijkheid om maatschappelijke spanningen online te volgen?
- Vanuit welke uitoefening van openbaar gezag?
- Wat willen we niet doen?
- Wat vinden we belangrijk als gemeente?
- Welke publieke waarde willen we uitstralen?
- Onder welke omstandigheden vinden we meekijken in online omgevingen door ambtenaren ethisch verdedigbaar?
- Willen we dit alleen uitvoeren, of samen met andere gemeenten of actoren?

Beleidsmatige borging

- Welke bestuurlijke visie bestaat er reeds op online onderzoek binnen de gemeente?
- Voorziet de mandateringsregeling?
- Op welke wijze wordt deze visie intern en extern uitgedragen?
- In hoeverre wordt deze bestuurlijke visie gedragen?

Ervaringen uit het verleden (indien van toepassing)

- Welke ervaringen zijn er met online onderzoek uit het verleden (bruikbaarheid)?
- Zijn deze ervaringen geëvalueerd op proces, inhoud en uitkomst?
- Wat waren de uitkomsten van deze evaluaties?

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

Het kan helpen om het gesprek te voeren aan de hand van verschillende scenario's. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van scenario's die al hebben plaatsgevonden binnen de gemeente. Hieronder staan een aantal voorbeelden van scenario's die kunnen worden besproken:

- Jongerenwerkers en wijkboa's signaleren in gesprekken dat de sfeer tussen twee jeugdgroepen in de gemeente verslechtert. Er zijn wat incidenten op straat geweest, maar (nog) geen grote escalaties. Er is géén concreet beeld of en hoe deze groepen online actief zijn.
- De gemeente neemt een besluit over een gevoelig onderwerp (bijv. het huisvesten van een bijzondere doelgroep of een herinrichtingsplan). Vanuit eerdere dossiers weet men dat dit lokaal voor weerstand kan zorgen. Er is (nog) geen zicht op eventuele online mobilisatie of sentimenten.
- Een maatschappelijke organisatie meldt een demonstratie aan. De inhoud is beladen, en eerdere demonstraties in het land zijn deels online aangewakkerd. In jouw gemeente is nog niets te zien: geen aankondigingen, geen ophef. De politie voert haar eigen analyse uit.
- Binnen de gemeente leeft al langer het gevoel dat er "online van alles gebeurt", maar dat men daar nauwelijks zicht op heeft. Denk aan spanningen rond thema's als boerenprotesten, klimaat, woonbeleid, of jongeren.

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Werk vanuit een concrete aanleiding

Let op: zonder concrete aanleiding is online onderzoek niet toegestaan!

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Pas als duidelijk is wát je wilt weten en met welk doel, kun je beoordelen of online onderzoek nodig en proportioneel is. Niet elk signaal vraagt om onderzoek. Deze stap gaat over de aanleiding: wat is de concrete aanleiding of dreiging? Wat willen we precies begrijpen, voorkomen of beïnvloeden? En: zit de informatie die we nodig hebben waarschijnlijk in het publieke online domein of elders? Zorg dat de onderzoeksvraag scherp, afgebakend en doelgericht is.

Hoofdvraag: Wat is onze concrete informatiebehoefte?

- Wat is de aanleiding voor het onderzoek;
- Welke informatie zoeken we, en waarom?
- Kunnen we de informatie ook op een andere manier verkrijgen?
- Verwachten we dat de informatie in open bronnen te vinden is?

Doel van deze stap:

Een heldere aanleiding en een scherpe onderzoeksvraag formuleren, zodat je kunt beoordelen óf online onderzoek passend en nodig is. Hiermee voorkom je onnodige en ongerichte dataverzameling, en zorg je dat je alleen inzet op online onderzoek als dat daadwerkelijk iets toevoegt.

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

Stap 2: Mogen we dit doen?

Niet alles wat kan, mag ook. In deze stap toets je of het beoogde online onderzoek voldoet aan de wettelijke kaders en publieke waarden. Onderzoek in openbare online bronnen is niet zonder risico's. Het verzamelen, analyseren en gebruiken van digitale informatie kan onbedoeld leiden tot schending van rechten of tot een gevoel van digitale surveillance onder inwoners.

Gebruik hiervoor het [Protocol Online Onderzoek](#) (VNG) en de [Handreiking Online Onderzoek](#) (BZK) als leidraad. Deze helpen bij het beoordelen van noodzakelijkheid, proportionaliteit en subsidiariteit – de kernbegrippen voor verantwoord handelen in dit domein.

Hoofdvraag: Valt dit binnen onze juridische en ethische kaders?

- Wat is de juridische grondslag van het onderzoek?
- Wie autoriseert het onderzoek?
- Is het onderzoek noodzakelijk voor het doel dat je wilt bereiken?
- Is het proportioneel: staat het in verhouding tot de mogelijke impact?
- Is het subsidiair: zijn er minder ingrijpende alternatieven geprobeerd (zoals info van partners)?
- Wie autoriseert het onderzoek binnen de organisatie?
- Hoe wordt getoetst of het onderzoek binnen de kaders blijft – en hoe wordt dat vastgelegd?
- Is de privacy officer betrokken?
- Worden de keuzes en afwegingen transparant vastgelegd, ook als je besluit het niet te doen?

Doel van deze stap:

Zeker weten dat je als gemeente handelt binnen je bevoegdheden, met oog voor privacy en legitimiteit. Dit vergroot niet alleen de juridische houdbaarheid, maar ook het publieke vertrouwen in je handelen.

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Een zorgvuldig uitgevoerde analyse begint bij een zorgvuldige uitvoering. In deze stap bespreek je wie het online onderzoek uitvoert, hoe de uitvoering wordt ingericht, en welke waarborgen daarbij gelden. Niet alleen de juridische toets vooraf is van belang – ook de manier waarop het onderzoek wordt uitgevoerd bepaalt of het verantwoord is. Zorgvuldige uitvoering voorkomt dat je als gemeente onbewust grenzen overschrijdt of onnodige risico's neemt.

Hoofdvraag: Wie voert het onderzoek uit, en hoe borgen we zorgvuldigheid en professionaliteit?

- Wie voert het onderzoek uit? Is dit iemand van OOV, communicatie, of een externe partij?
- Is de uitvoerende persoon of afdeling voldoende getraind in OSINT, privacy, AVG en ethiek?
- Wordt er gelogd wat er gebeurt tijdens het onderzoek?
- Is er een duidelijke rolverdeling: wie is aanspreekpunt, wie voert uit, wie toetst?
- Is er een privacy officer of functionaris gegevensbescherming betrokken of om advies gevraagd?
- Hoe en door wie wordt het resultaat van het onderzoek getoetst voordat het gebruikt wordt?
- Hoe en door wie wordt er terugkoppeling gedaan binnen de organisatie?
- Welke informatie wordt wel/niet vastgelegd, en op welke wijze?
- Is er een DPIA uitgevoerd?
- Is de voorgestelde werkwijze getoetst aan de AVG?

Doel van deze stap:

Het zorgvuldig inrichten van de uitvoering van online onderzoek. Door duidelijke afspraken te maken over wie het doet, met welke expertise, en onder welke voorwaarden, voorkom je fouten, vergroot je de legitimiteit van je handelen en borg je de kwaliteit van het resultaat.

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Online onderzoek levert niet vanzelf bruikbare inzichten op. In deze stap bespreek je hoe de informatie die is opgehaald, wordt geïnterpreteerd en opgevolgd. De manier waarop data wordt geïdentificeerd en omgezet in actie is cruciaal voor het nut en de legitimiteit van het onderzoek. Het duiden van online signalen vraagt contextkennis, gevoel voor nuance én kennis van het lokale speelveld. Ook moet worden bepaald wie deze duiding uitvoert, op welke manier, en of — en zo ja, met wie — de informatie wordt gedeeld. Deze stap is belangrijk om te voorkomen dat informatie verkeerd wordt geïnterpreteerd, of dat er disproportionele maatregelen worden genomen op basis van onduidelijke of onbevestigde signalen.

Hoofdvraag: Hoe duiden en gebruiken we de informatie die uit het onderzoek komt?

- Wie duidt de informatie die is opgehaald?
- Hoe wordt bepaald of de informatie relevant, betrouwbaar en bruikbaar is?
- Wat gebeurt er vervolgens met de resultaten?
- Wordt de informatie gedeeld met collega's, bestuur of partners zoals politie of jongerenwerk. Zo ja: is de rechtsgrondslag aanwezig en getoetst door de privacy officer? Is er een format of procedure voor rapportage en opvolging?

Doel van deze stap:

Zorgvuldig bepalen wat de opgehaalde informatie betekent, wie deze duidt en welke acties eventueel nodig zijn. Daarmee voorkom je verkeerde interpretaties, onnodige escalatie of onzorgvuldige besluitvorming. De waarde van online onderzoek zit immers niet alleen in het verzamelen van data, maar vooral in wat je ermee doet.

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Online onderzoek stopt niet bij het verzamelen en duiden van informatie. Juist achteraf is het van belang om te reflecteren op het proces: is er zorgvuldig gehandeld, zijn de juiste keuzes gemaakt en wat kunnen we leren voor een volgende keer? Door goed te documenteren en evalueren, borg je niet alleen de kwaliteit van het onderzoek, maar vergroot je ook het vertrouwen in de manier waarop je als overheid online actief bent. Borging betekent ook: zorgen dat afspraken en werkwijzen actueel blijven. Technologie, wetgeving en maatschappelijke opvattingen veranderen snel. Het is dus essentieel om periodiek te reflecteren: past onze aanpak nog bij wat nodig, toegestaan én wenselijk is?

Hoofdvraag: Hoe zorgen we voor een verantwoorde afronding, reflectie en verbetering?

- Is vastgelegd wat er is gedaan, met welk doel, door wie en onder welke condities?
- Hoe is het proces verlopen en wat kunnen we daarvan leren?
- Hebben we de juiste keuzes gemaakt qua proportionaliteit, grondslag en samenwerking?
- Zijn onze interne werkafspraken en procedures nog actueel?
- Moet er iets worden aangepast in beleid, formats of samenwerking?
- Was de online gevonden informatie bruikbaar?

Doel van deze stap:

Zorgen voor transparantie, verantwoording en continue verbetering. Alleen door te leren van ervaringen en deze goed te documenteren, kun je de praktijk van online onderzoek als gemeente zorgvuldig én toekomstbestendig vormgeven.

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

Tot slot

Verantwoord online onderzoek vraagt om gedeelde reflectie. Online onderzoek in het kader van openbare orde en veiligheid is geen technische kwestie alleen. Het raakt aan fundamentele vragen over de rol van de overheid in het digitale domein, over de bescherming van grondrechten, en over het samenspel tussen partners in veiligheid en zorg.

Deze leidraad biedt een handvat om als gemeente bewust stil te staan bij de keuzes die je maakt, en om het gesprek hierover te voeren binnen je organisatie en met partners. Niet alle vragen zullen direct te beantwoorden zijn — en dat hoeft ook niet. Het belangrijkste is dat je als gemeente weet waar je staat, en waarom. Deze gespreksleidraad is ontwikkeld op basis van interviews met gemeenten en experts in het kader van een breder onderzoek naar de praktijk van online onderzoek bij maatschappelijke onrust. De inzichten uit dat onderzoek bieden verdere verdieping, context en aanbevelingen voor beleidsontwikkeling en uitvoering.

Meer weten over het onderzoek? Bekijk het volledige rapport met bevindingen, praktijkvoorbeelden en reflecties:

[Bantema et al. \(2026\). Rolverdeling, duiding en borging bij gemeentelijk online onderzoek.](#)

Introductie

Visievorming in de koude fase - algemeen beeld

Stap 0: Vaststellen gemeentelijke visie

Uitvoering in de warme fase - concrete aanknopingspunten

Stap 1: Wat willen we weten, en waarom?

Stap 2: Mogen we dit doen?

Stap 3: Wie voert het uit, en hoe?

Stap 4: Wat doen we met de informatie?

Stap 5: Hoe borgen en evalueren we?

Tot slot

Colofon

HOOGHIEMSTRA
&
PARTNERS
strategisch en juridisch advies

Colofon

Redactie

Telefoon

E-mail

Website

Bureau Regionale Veiligheidsstrategie Midden-Nederland

06 14 87 36 90

secretariaat@rvs-mn.nl

www.veiligheidscoalitie.nl